

Innehåll

Förord 5

Inledning 11

Bokens innehåll och upplägg 19

Kapitel 1. Matchen som utbildning 23

Undervisning – en given del av ungas idrottsliga utbildning(?) 26

Kvalifikation och lärande 31

Socialisation och normer 33

Ungas delaktighet i tävling 36

Pedagogiskt ledarskap 42

Kapitel 2. Matchen som rättighet 45

Barnets rättigheter inom tävlingsidrott 48

Aktuella artiklar i konventionen om barnets rättigheter 51

Unga som växande människor 52

Det kontrollerande och det öppna förhållningssättet 55

Kapitel 3. Pedagogik och pedagogisk kunnighet 59

Pedagogik som vetenskap, ämne och praktik 62

Pedagogiska och icke-pedagogiska aktiviteter 65

Pedagogiska principer 69

Pedagogisk kunnighet och tålmodig ödmjukhet 71

Kapitel 4. Tävling som lek	75
Auktoritet och respekt	78
Motivation och motivationsklimatets betydelse i tävling som lek	83
Kapitel 5. Tävling som konflikt och gemensam strävan	87
Tävling som gemensam strävan och självförståelse	90
Motståndarrelationer och tävlingslogiker	93
Tävlingslogiker: Vinst till varje pris och Respektfull tävlan	96
Typologier av ledares och föräldrars förhållningssätt under match	102
Kapitel 6. Ledare som påverkansagenter	105
Ledares påverkan i matchen	108
Ledarens förhållningssätt I: Låt alla vara med och prioritera utbildningsprocessen	110
Ledarens förhållningssätt II: Vassa lagets spelstyrka och prioritera matchresultatet (vinst)	118
Ledares pedagogiska principer för matchen som utbildning	125
Kapitel 7. Föräldrar som påverkansagenter	127
Föräldrars påverkan i matchen	131
Föräldrars förhållningssätt I: Respektera alla och främja utbildningsprocessen	133
Föräldrars förhållningssätt II: Favorisera och påverka spelet	139
Föräldrars förhållningssätt III: Kritisera och styr	145
Föräldrars pedagogiska principer för matchen som utbildning	151
Kapitel 8. Domares perspektiv och domare som påverkansagenter	153
Roller och sociala relationer	158
Engagemang och bemötande av spelarna	163
Motståndarrelationer och inställning till tävling	167
Pedagogiska principer för ledare, föräldrar och domare utifrån domarens perspektiv	173
Kapitel 9. Matchens pedagogik	179
Matchens 3L – Likvärdighet för Lek och Lärande.	183
Matchens pedagogik för tävling tillsammans	191
Tre barnrättsliga utmaningar	194
Referenser	197

Inledning

Sommarlovet har nyligen tagit slut. Det är augusti, lätt vind, 16 grader och sol. Gräsmattan är tät och fuktigt grön. Det luktar nyklippt. Perfekta förhållanden för en fotbollsmatch! Dagen till ära är det derby mellan två äldre flicklag. Spelarna går i samma skola och matchen har varit det stora samtalsämnet hela veckan. Hemmalaget har haft det svårt att få ihop lag och i sista sekund har spelare från ett av föreningens yngre lag lånats in. Åldersspridningen är stor liksom kunnandet hos spelarna. Det blir mycket att ta hänsyn till för ledarna när de formerar laget samtidigt som de försöker ge extra stöd till spelare som aldrig spelat på en stor plan förut. Ledarna är inte helt eniga om hur de ska fördela speltiden, om de yngre spelarna ska få mindre speltid för att de egentligen inte tillhör laget eller om alla ska få lika mycket speltid eftersom alla är uttagna till match. Den fysiska orken visar sig dock variera hos spelarna och det uppstår mindre skador vilket gör att bytena sker utifrån spelarnas behov baserat på hur mycket de orkar och klarar av.

Ledarna följer matchen engagerat. Har ett lugnt, medföljande och kommunicerande kroppsspråk och ett glatt tonläge. De ger individuella tips och instruktioner till spelarna när de inte är involverade i någon spelsituation. Beröm ges för goda prestationer och gemensamma ansträngningar. Vid misslyckanden får spelarna höra uppmuntrande ord så som "Det var ett bra försök Lisa! Du klarar det nästa gång", "Bra löpning!" och "Bra Maria!". Föräldrarna som samlat sig utmed ena långsidan ropar uppmuntrande ord och applåderar spelarna när de gör något bra. Särskilt mycket applåder och hurrarop hörs i samband med att laget gör mål. Do-

maren för en aktiv dialog med spelarna och förklarar sina domslut när det uppstår tveksamheter, är tydlig med vad som gäller och dirigerar så att det blir en juste och trygg match. När första halvlek är slut leder hemmalaget med 2-0.

Under halvtidsvilan radar bortagalgets ledare upp spelarna i avbytarbåset och låter var och en få veta hur de presterat under första halvlek. "Du gjorde många misstag, du får sitta på bänken. Du gjorde inga misstag, du får spela". Andra halvlek börjar. Matchen är jämn och står och väger och till slut lyckas bortagalaget att reducera. En ledare i hemmalaget ropar "Det gör inget. Kom igen nu tjejer. Kom igen, kämpa på!". Föräldrarna ropar uppmuntran- de ord om att laget ska fortsätta kämpa tillsammans. Men orken tryter och spelarna får allt svårare att hålla uppe spelet. Ledarna märker detta och gör vad de kan för att stötta sina spelare, "Kom igen tjejer så hjälps vi åt!".

Bortagalaget, som har flera avbytare att tillgå, väljer att formera om laget och låter de mindre bra spelarna vara avbytare resterande del av matchen. Ledarna agerar alltmer instruerande och styrande gentemot sina spelare. I pågående spelsituationer ger de instruktioner om vad spelarna ska göra och när, "Driv framåt! Ta yta! Passa Jenny! Skjut!". Domslut som går emot bortagalaget ifrågasätts kraftigt. Ledarna ropar, "Det är ju ingen offside! Domaren, kom igen!", "Hej, frispark! Blås då!". Domaren går lugnt och sansat fram till ledarna och ber dem att lugna ner sig. Detta får effekt en kort stund och sedan är de igång igen. Bortagalgets föräldrar skriker argt kommentarer till domaren och visar tydligt vad de anser om dennes insats. Dessutom är det flera av föräldrarna som börjar ropa direktiv till spelarna om vad de ska göra i spelsituationerna, särskilt när de börjar närma sig motståndarnas straffområde. Spelarna följer order och gör sitt yttersta för att vara både ledarna och föräldrarna till lags. Detta visar sig dock vara mycket svårt då ledarnas och föräldrarnas instruktioner ofta blir motsägelsefulla. Spelarna börjar agera tveksamt och lägger alltmer energi på att ifrågasätta domslut.

I matchens näst sista minut kommer kvitteringen efter en misstänkt offsitesituation, 2-2! Hemmalagets ledare visar inga reaktioner utan fortsätter uppmuntra sina spelare att kämpa vidare matchtiden ut. Domaren blåser av och matchen slutar 2-2. Spelarna radar upp sig på mittplanen, tackar varandra och domaren.

Hemmalagets ledare tackar bortalagets spelare och ledare samt domaren. När domaren sträcker fram handen för att tacka bortalagets ledare tar ledaren undan sin hand och går därifrån.

Kanske känner du igen dig? Händelsen väcker en rad frågor som ledare, föräldrar och domare behöver förhålla sig till. Vad blir deras påverkan på spelarna och spelet? Vad är önskvärt och inte? Vilken betydelse ska ungas matcher ha i deras idrottsliga utbildning? Hur bör unga idrottsutövare behandlas under match? Vilka spelare tillhör laget? Vad kan och bör vi kräva av unga för att de ska få spela och vara med fullt ut? Vilken roll ska domaren ha och hur bör domaren bemötas? Vilket ansvar har ledare, föräldrar och domare i att göra matchen till ett lärande, glädjefyllt och utvecklande tillfälle i de unga idrottsutövarnas utbildningsprocess? I boken får du brottas med dessa frågor och fler! Men innan dess finns det ett par konstateranden att göra vad gäller barn och ungdomars tävlingsidrottande.

När *unga idrottare*, det vill säga barn och ungdomar i åldern upp till 18 år, tillfrågas om vad de tycker är viktigt inom sin idrott, oavsett om det är på gräsrotsnivå eller inom elitverksamheter, så säger de att det viktigaste är att få känna att de utvecklas och gillar sporten, att de får känna att de lyckas, trivs, har kul, känner glädje, välbehag och gemenskap (jfr McCarthy et al., 2008; Anderson, 2013; Visek et al., 2015; Crane & Temple, 2015). Att ha roligt, att få vara med sina kamrater och kämpa hårt tillsammans samt känna att man utvecklas som idrottare är betydligt viktigare än att vinna matchen eller tillfredsställa vuxnas intressen. Att ha 'roligt' är en nyckelfaktor för att unga ska fortsätta inom idrotten. För att det ska vara roligt är det viktigaste att vara en god och sportslig idrottare, att göra sitt bästa och att coachningen är positiv och utvecklande (Visek et al., 2015). Det finns dock exempel på när detta motverkas genom att ledare och föräldrar gör andra prioriteringar.

Att det inte längre är roligt är en nyckelfaktor till att unga slutar inom idrotten. Det finns flera anledningar till att unga lämnar idrotten och några av de viktigaste är bristen på glädje och meningsfullhet, känslor av att inte vara duktig nog, socialt tryck att leva upp till andras förväntningar och krav (exempelvis överengagerade föräldrar), tävlingsprioriteringar (exempelvis brist på speltid, prioritering av spelare som är tidigare i sin fysiska mognad etc.) samt skador och fysisk mognad (Crane & Temple, 2015). Just förväntan på att prestera, att lyckas och vara duktig och då särskilt i jämförelse med andra har de senaste åren accelererat.

Barn och ungdomars psykiska hälsa påverkas negativt. Vilket bland annat leder till sömnproblem, ont i magen, minskad ork och lust till saker, ångslan och oro, huvudvärk och förlorad aptit. I samtal med barn och ungdomar, som hör av sig till barnrättsorganisationen BRIS, är psykisk ohälsa det vanligaste samtalsämnet (BRIS, 2020). Skolan och idrotten är de i särklass mest utpräglade 'prestationsarenorna' inom vilka negativ stress och ångest gör ungas livssituation ohållbar genom att bland annat framkalla oro inför framtiden. Skolan och idrotten är kanske de två viktigaste arenorna för att stärka barn och ungdomar och konstruktivt involvera dem i ett gemensamt hållbart samhällsbygge. Tyvärr motverkas detta av resultatfokusering och selektering.

Med ökad ålder kommer ett ökat resultat- och selekteringsfokus. Ofta sker detta med en successiv förskjutning från att vara värdefull som individ oavsett spelförmåga till att erhalla värde efter spelförmåga och möjligheten att bidra till vinst. Detta är extra påtagligt i matcher där det står mycket på spel, exempelvis i derby- och cupmatcher, eller inom verksamheter som är av så kallad elitförberedande- och/eller matchresultatorienterad karaktär. När ledare försöker göra lagets spelstyrka så stark som möjligt blir ofta konsekvensen betydligt mindre speltid för spelare som ledarna bedömer som sämre. Ett exempel på detta är följande från ett (redigerat) inlägg i sociala medier:

Hej, jag skulle behöva kloka tankar från den här gruppen. Är själv ledare sedan många år och har flera barn i olika sporter. Vad gäller ena barnet så får hen spela match varannan helg men i princip alla andra kallas in till match varje helg. Det har dock blivit bättre, förra säsongen kallades hen inte in alls förrän sista matchen för säsongen. Jag tror, men får aldrig bra svar, att det beror på att ledarna tycker att hen är för svag för att passa i svårare serier. Tilläggas kan att vi pratar snart tonåring. Hen får ju en intressant stämpel i laget när hen aldrig är med på match i samma utsträckning. Några kloka förslag? (Fundersam förälder)

I vardagligt tal kallar vi detta och liknande selektering för *toppning*. För de spelare som får möjlighet att vara med fullt ut kan det givetvis vara en lärorik och utvecklande verksamhet men för de som inte ges samma möjligheter blir effekten den motsatta. I forskning har det visat sig att majoriteten unga spelare vill att alla är med fullt ut oavsett spelförmåga (jfr Lindgren et al., 2017; Lorentzen, 2017) och att de respekteras som

unika individer. De anser att alla förtjänar samma möjlighet till utveckling och lärande, att få känna glädje, delaktighet och tillhörighet. Det spelarna ger uttryck för är med andra ord en önskan om att deras rättigheter, behov och intressen som unga värnas, även när de spelar match. Att spelare, oavsett ålder, vill bli behandlade som unika individer med människovärde oberoende av deras förmåga att bidra till lagets matchresultat-riktade framgångar känns som en självklarhet. Men dagligen förekommer kränkningar av ungas rättigheter inom tävlingsidrottandet med unga som känner obehag, med svårigheter att upprätthålla en positiv självbild samtidigt som de också har en underordnad ställning i relation till vuxna (Eliasson, 2017).

Unga idrottare hamnar lätt i en utsatt position i vilken de är beroende av vuxnas vilja och kunnskap. Ungas perspektiv, erfarenheter, upplevelser, känslor och önsknings kan då ha svårt att få plats. Risken är då att vi får en barn- och ungdomsidrott som i huvudsak bedrivs utifrån vuxnas intressen och målbilder utan att ta hänsyn till vad idrottsutövarna – de unga – själva behöver, vill och kan. Vuxnas förhållningssätt och ledarbeteende är alltså avgörande för spelarens och lagets välmående, lärande och utveckling. I den inledande matchbeskrivningen finns ett antal spänningsförhållanden som illustrerar detta och som ledarna och föräldrarna i de två lagen hanterar på olika sätt:

<i>Å ena sidan...</i>	<i>Å andra sidan...</i>
matchas spelarna för att öka lagets vinstmöjligheter,	matchas spelarna för en långsiktig helhetsförståelse av spelet,
de instruktionsstyrts,	de fattar egna beslut,
och vinsten blir det viktigaste.	och tävlandet blir det viktigaste.

I spänningsfältet aktualiseras frågor om vilka positioner spelarna ska spela på, fördelning av speltid, hur och när byten ska göras, vem/vilka som ska byta, respekten för olika roller, matchens funktion i utbildningen, olika deltagares ambitioner, mål och intressen. Detta är inga enkla frågor och som vi alla vet hanteras de på olika sätt beroende på faktorer som exempelvis ledarnas formella utbildningsnivå, pedagogiska kunnskap och ambitioner, föräldrars mål med sina barns idrottande, spelarnas ambitioner och intressen, föreningspolicy (s.k. trådar), kommersialiseringen och professionaliseringen av idrotten etcetera. Ytterst kan spänningsförhållandet förstås som en missuppfattad konflikt mellan tävling och utbildning, att dessa två skulle vara varandras motsatser

och därmed oförenliga. Men så är inte fallet. Snarare är det så att tävling är en naturlig och central del av den idrottsliga utbildningen.

Tävling är viktigt för lärande och utveckling i ungas idrottande, men vinsten är av underordnad betydelse. När vinna blir det viktigaste förstärks de känslomässiga erfarenheterna betydligt vilket påverkar utövarnas syn på sportlig framgång. Individuellt beröm och social status blir lätt drivkrafterna för det fortsatta tävlandet. Detta riskerar i sin tur öka graden av specialisering till en idrott med fokus på en specifik position/inriktning med målet att bli bäst i den positionen/inom den inriktningen. En begynnande idé om en idrottskarriär har nu börjat ta form, inte i en utan i hundratusentals unga som genom detta missleds in i snäva ideal, begränsas i sin identitet och överengagerar sig i idrotten (Anderson, 2013). På detta sätt kan jakten på vinst lätt bli ett instrument för social rörlighet, en starkt begränsad möjlighet att göra karriär och tjäna pengar. Matchen och tävlingen blir då en ekonomisk angelägenhet istället för en utbildningsangelägenhet. Exempel på detta är spelare som byter till lag som de uppfattar som bättre och mer framgångsrika i sina tävlingsresultat. Detta inte bara missgynnar det stora flertalets chanser att faktiskt göra karriär inom den aktuella idrotten eller att fortsätta på en mer rekreativ nivå, det slår även undan benen på de unga som redan är socialt utsatta med redan begränsade möjligheter att ta plats i samhället. Detta vet vi därför att typen av ekonomiska logik och ojämlikhet har en stark tendens att splittra grupper, privilegiera vissa individer och marginalisera andra, fördela lämpliga resurser och marknadsfördelar till vissa på bekostnad av andra (Garrison, Neubert & Reich, 2016). För att förstå och göra matchen till en meningsfull och berikande del av utövarnas utbildning behöver den istället göras till en pedagogisk aktivitet. Det vill säga, det behövs en *matchens pedagogik*.

När ungas matcher är *pedagogiska* ges alla likvärdiga förutsättningar att delta och känna social trygghet och glädje. Alla ges stöd att lära sig, känna meningsfullhet, utvecklas och växa som individer och idrottare. En förutsättning för detta är att se ungas deltagande i matchen som en rättighet till utbildning. I matchen kan de lära sig att tävling – för att vara lärande, utvecklande och glädjefull – bör handla om respektfulla mänskliga relationer, att det är en allvarlig lek med en gemensam strävan att göra sitt bästa. Att se *individens deltagande i match som en mänsklig rättighet till utbildning* är inte bara viktigt för varje spelares idrottsliga lärande och utveckling, det är också en nödvändighet för idrottens fort-

levnad och utveckling. Både spelaren och idrotten är intressenter när det gäller matchen som en fråga om rätten till utbildning.

Matchen bör inte handla om att krossa motståndaren och vinna till varje pris. I barn- och ungdomsidrott är det därför viktigt att skilja på tävling och vinst (matchresultat). Det är två helt olika saker som leder till olika beteenden hos ledare, föräldrar och spelare. Självklart ska unga tävla och lära sig att göra detta på ett respektfullt och utvecklande sätt. Men detta är inte samma sak som att vinna till varje pris och notera matchresultat i tabeller. Ur lärandesynpunkt är det inte utfallet av tävlingen – det vill säga matchresultatet – som är det viktigaste. Snarare är det tävlingen (leken) i sig själv, alltså processen, som är det viktiga och att alla får lika goda förutsättningar att delta i den. Det vill säga att *tävla tillsammans*.

Enligt en rapport från internationella olympiska kommittéen om situationen för ungas idrottsliga utveckling finns det betydande utmaningar över hela världen som handlar om att skapa och behålla ett välkomnande, hållbart och glädjefullt deltagande hos alla unga idrottare (Bergeron et al., 2015, s. 843). Att det skapas goda förutsättningar är i hög grad beroende av ledares och föräldrars förmåga att förverkliga centrala värden (mål) inom barn- och ungdomsidrotten (i Sverige) så som delaktighet, glädje, jämlikhet och frihet. Detta är värden och rättigheter som även förs fram i *konventionen om barnets rättigheter* som betonar barnens (i Sverige räknas alla under 18 år som barn) rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, att de ska få uttrycka sin mening och bli respekterade men också att de ska skyddas från utnyttjande och kränkning. Just spelarnas grundläggande behov, möjlighet att framföra sina synpunkter och perspektiv, att spelare ska respekteras av ledare och föräldrar (oavsett spelförmåga), att spelarna inte ska utnyttjas och kränkas (ex: överbelastas, instruktionsstyras och beordras i spelet, ges minimalt med speltid, bytas ut om de gör misstag osv.) är ständigt aktuella värden och rättigheter som sätts på spel i matchen.

Spelare som kränks, osynliggörs eller som ses ned på kan skadas i sin *självkänsla* vilket riskerar hämma deras utveckling. Idrottens uppgift är därför inte enbart att utveckla spelarnas idrottskunnande och färdigheter, idrotten ska också bidra till att utveckla ledares och spelares förmåga att visa omtanke. Spelarna ska göras delaktiga, uppmärksammas och uppskattas för sina unika förmågor och prestationer. När spelare nedvärderas och kanske rent av förödmjukas för sina fel och brister bryts deras egenvärde ned och den personliga integriteten hotas. Det-

ta försvårar spelarnas utveckling, idrottsspecifikt såväl som socialt och personligt. För ledare, föräldrar och domare är det därför viktigt att som påverkansagenter *lära känna* och *utforma sin (vuxen)påverkan*.

Att *lära känna sin påverkan* innebär att synliggöra tankarna om sin egen roll och hela tiden hålla sig informerad om *hur* och i vilken omfattning mina handlingar påverkar tävlingsmiljön och spelarna. Att *utforma sin påverkan* innebär att fundera över *vad* det är jag vill påverka och att agera utifrån det. Vad vill jag att spelarna ska lära sig och erfara? Detta är vad pedagogik i stor utsträckning handlar om, att påverka genom att leda och ha inflytande över unga människors lärande, utveckling och personliga växande. Det kan inte nog understrykas hur beroende en välfungerande, god och kvalitativ barn- och ungdomsidrott är av pedagogisk vuxenpåverkan.

Påverkan sker mellan individer i en miljö och att vara en *påverkansagent* innebär att de egna handlingarna får inflytande över hur andra individer är mot varandra, vad som görs möjligt att lära, vad som värderas som viktigt, normalt och värdefullt men också vem/vilka som värderas och behandlas som värdefulla. Vilket värde en ledare tillmäter motståndslaget, det vill säga en annan grupp, genom vad den säger och ger uttryck för påverkar exempelvis starkt spelarnas syn på och bemötande av det andra laget (jfr Klintman, Lunderquist & Olsson, 2018, s. 69). Spelarnas observationer av vad ledare och föräldrar gör och säger skapar tidigt en inre mental värdekarta som kan bli avgörande för hur spelare är mot varandra, andra lag och sin omgivning. Framför allt är ledare och föräldrar väldigt viktiga som omsorgspersoner, personer spelarna bör kunna känna tillit till och som kan ge dem närhet och känslomässig trygghet. Särskilt viktigt är det att som påverkansagent vara lyhörd och tillgänglig, visa acceptans och samarbeta (jfr Normell, 2012). Det krävs en förmåga att kunna reflektera över sig själv och andra och vad som händer när man är tillsammans. Samtidigt är det inte enbart spelarna som påverkas, även vuxna (ledare och föräldrar) påverkas lätt av de personer de vanligen interagerar med, vad dessa andra gör och säger. Våra beteenden smittar. Vi smittas av både kroppsliga rörelsemönster och känslöyttringar och det vi säger. Vi blir på så sätt delaktiga i andras upplevelser, precis som om de vore våra egna.

Bokens innehåll och upplägg

Boken handlar om ledares, föräldrars och domares betydelse i ungas tävlingsidrottande. Mer specifikt handlar den om lagidrott, oftast med fotbollen som exempel, och hur matchen (själva formen och typen av aktivitet) och tävling (leken och dess process) kan förstås som en del av den idrottsliga utbildningen med barnets mänskliga rättigheter som grund.

Boken är bland annat ett resultat av det tvååriga forskningsprojekt *Fostran till rent spel? Ledares och föräldrars agerande inom barn- och ungdomsmatcher i fotboll (2017-2018)* finansierat av RF-SISU Västra Götaland och Västergötlands fotbollförbund. I projektet undersöktes unga spelares (10-17 år) samt domares (13-75 år) upplevelser av ledares och föräldrars beteenden i match. Projektet genomfördes i tre fotbollsföreningar med flick- och pojkverksamhet: en landsortsförening (gräsrotsnivå), en tätortsförening (gräsrotsnivå) och en stadsförening (gräsrotsnivå och inslag av s.k. akademiverksamhet). Projektets dataunderlag bestod av följande:

- Spelarintervjuer: 24 parintervjuer (26 st 10-14 år, 22 st 15-16 år (24 flickor och 24 pojkar)
- Domarintervjuer: 17 intervjuer (par och enskilt), 22 föreningsdomare, 5 förbundsdomare. 14 flickor/kvinnor, 13 pojkar/män. Åldersspridning: 11 st 12-15 år, 6 st 16-26 år, 4 st 27-40 år, 5 st 41-70 år. 24 parintervjuer med spelare (24 flickor och 24 pojkar).
- Matchobservationer: 24 st (ca 30 h) i 12 lag (6 flicklag och 6 pojklag). 18 seriematcher, 6 cupmatcher (7 mot 7: 12 st, 9 mot 9: 2 st, 11 mot 11: 10 st)
- Enkät: 273 respondenter, 151 flickor/kvinnor, 122 pojkar/män, 89 spelare, 33 ledare, 151 föräldrar. Åldersspridning: 63 st 10-14 år, 30 st 15-17 år, 166 st 18-50 år, 14 st 51-äldre.

I *intervjuerna* ställdes frågor om spelarnas och domarnas upplevelser av ledares och föräldrars beteenden under match, vad de tyckte var bra respektive dåliga beteenden och om händelser under match som hade påverkat dem starkt. I *matchobservationerna* observerades ledares och föräldrars handlingar samt hur spelarna reagerade på detta. Bland annat observerades det verbala språkbruket, kroppsspråk, socialt samspel inom laget, fysisk placering vid planen, användningen av instruktioner,

frågor och återkoppling, förstärkning av spelarbeteenden, regelföljande och fördelning av speltid. *Enkäten* som bestod av 20 påståenden om matchen som en del av utbildningen besvarades av spelare, ledare och föräldrar i de 12 lagen som ingick i projektet.

Resultaten från forskningsprojektet tillsammans med resultat från aktuell idrottsforskning, pedagogisk forskning och teori utgör bokens vetenskapliga bas. De läsare som vill fördjupa sig ytterligare i forskningsprojektets genomförande, analyser och resultat kan ta del av de tre artiklarna (Andersson, 2019b, 2019c, 2020) som ligger till grund för boken.

Boken riktar sig till tränare, ledare, föräldrar, idrottsutbildare, domare och sportmanagers inom barn- och ungdomsidrott i olika lagidrotter. Den kan med fördel användas i olika utbildnings-, kurs- och studieaktiviteter som inriktar sig mot vuxnas förhållningssätt, (pedagogiskt) ledarskap, barnets mänskliga rättigheter och grundläggande pedagogiska frågor inom tävlingsidrotten. *Syftet* med boken är att:

- I. bidra med kunskap om hur matchen och ungas tävling kan förstås som en del av den idrottsliga utbildningen med barnets rättigheter som grund;
- II. utifrån spelares och domares perspektiv öka kunskapen om ledares, föräldrars och domares betydelse i ungas tävlingsidrottande;
- III. bidra med verktyg för att göra matchen till en del av den idrottsliga utbildningen med barnets rättigheter som grund.

Varför behövs boken?

Boken synliggör två perspektiv som är underrepresenterade i barn- och ungdomsidrott – spelares och domares perspektiv på hur de upplever ledares och föräldrars agerande under match. Genom att lyfta fram spelares och domares röster ökar möjligheten för ledare och föräldrar att förstå och aktivt ta ansvar för spelares och domares deltagande, situation, önskningsar, behov och intressen under tävling.

Boken är särskilt relevant mot bakgrund av att konventionen om barnets rättigheter är lag i Sverige från år 2020. Den ökar förståelsen och bidrar med konkreta verktyg för att förbättra och upprätthålla en trygg, lärande och utvecklande miljö i ungas tävlingsidrottande. Annorlunda

uttryckt, boken tillför pedagogisk kunskap som gör det möjligt för vuxna att lär känna och utforma sin vuxenpåverkan så att matchen kan bli en naturlig del av den idrottsliga utbildningen med konventionen om barnets rättighet som grund.

Redan nu är det viktigt att ha klart för sig att pedagogik inte är en fråga om metoder, övningar, arbetssätt eller liknande (detta är en liten del av undervisning). Pedagogik, som vetenskap, ämne och praktik är bra mycket mer omfattande och komplext än så. Förhoppningen är därför att boken också ska bidra med en mer fördjupad och välbehövlig förståelse om varför ungas tävlingsidrottande behöver vara pedagogiskt och varför involverade vuxna behöver vara pedagogiskt kunniga.

Bokens nio kapitel

Varje kapitel inleds med mindre berättelser och händelser inom ungas tävlingsidrottande baserade på observationer, diskussioner i sociala medier, skönlitteratur, nyhetsrapportering i kvälls- och dagspress i Sverige samt egna erfarenheter som ledare. Fördelen med berättelser är att de kan vidga vår förståelse, ge perspektiv och generera nya idéer. De kan hjälpa oss att utveckla vår begreppsförståelse och kritiskt reflektera kring nya sätt att tänka och handla. Berättelser synliggör den faktiska praktiken och dess komplexitet och är på så sätt kunskapskällor i sig själva utan att för den sakens skull göra anspråk på *en* sanning om hur det verkligen är.

Kapitel 1 och 2 handlar om hur matchen kan förstås som en del av spelarnas idrottsliga utbildning, på vilket sätt konventionen om barnets rättigheter aktualiseras samt hur det går att förhålla sig till unga som rättighetsbärare, med en särskild betoning på vuxnas förhållningssätt och ungas delaktighet i tävlingsidrotten. I *kapitel 3* behandlas hur pedagogik kan förstås, vad som avses med att något är pedagogiskt eller icke-pedagogiskt, betydelsen av pedagogiska principer samt vad det är att vara pedagogiskt kunnig.

I *kapitel 4 och 5* behandlas tävling som en form av lek och olika sätt att se på tävling med utgångspunkt i hur vi ser på vårt eget deltagande, på motståndaren och domaren. Hur vi förstår tävling, lek och spel är avgörande för förhållningssättet till matchen som utbildning, bemötandet av motståndarna och domaren. Kapitel 5 mynnar ut i en beskrivning av

två skilda tävlingslogiker inom ungas tävlingsidrottande – vinst till varje pris och respektfull tävlan.

I *kapitel 6, 7 och 8* fördjupas ledares, föräldrars respektive domares betydelse i matchen med flera perspektiv som visar vad deras påverkan leder till för spelarna och matchen. Varje kapitel inleder med en berättelse/händelsen följt av en kort redogörelse av forskning inom området. Merparten av kapitlen, som bygger på tre vetenskapliga artiklar (Andersson, 2019b, 2019c, 2020), ägnas åt en fördjupning av resultaten i forskningsprojektet *Fostran till rent spel*. Konkreta exempel från projektet lyfts fram och varje kapitel avslutas med att summera de pedagogiska principer som identifierats inom forskningsprojektet gällande ledare, föräldrar och domare.

I *Kapitel 9* sammanfattas boken i form av tre pedagogiska principer – *Matchens 3L* (Likvärdighet för Lek och Lärande) samt modellen *Matchens pedagogik*. Det är en modell för att förstå och göra matchen till en del av utbildningen med barnets rättigheter som grund. Kapitlet avslutas med att formulera tre centrala barnrättsliga utmaningar som behöver hanteras för att säkra barnets bästa och rätten till en likvärdig och utvecklande utbildning för alla unga inom tävlingsidrottandet.